

Fantene slik Gabriel Scott så dem

Fritt etter Arne Beisland fra Arendal

Ved Kirsten og Thor Einar Hanisch

Programposten om Fant ved Harde Johannessen og visningen av filmen Fant under GSS-årsmøtet i Høvåg Herredshus i vår har inspirert oss til lese oss opp igjen på Gabriel Scotts første biograf Arne Beisland fra Arendal. Han gav biografien sin tittelen «Gabriel Scott, en Sørlandsdikter» og lanserte den som en jubileumshilsen til dikterens 75 års dag 8. mars 1949. Her forsøker Beisland å klarlegge de viktigste motivene i Scotts diktning og søker å finne forbindelseslinjene mellom dikteren og hans verk og landet og folket der han bor. Nå i 2019 ville Scott ha fylt 145 år. Hans livsverk har såmenn tålt tidens tann.

Så til Fant og fantene, «de reisende» som båtfantene kalte seg selv og ville oppfattes og omtales som. Forresten er det vel riktigere å si at de skydde omtale, og de likte slett ikke å bli fotografert. Autentiske bilder av dem er imidlertid formidlet til Beisland av Flødevigens Hartvig Dannevig, og noen av disse vil vi gjengi her i Treskoposten så godt vi kan. Det var unikt at Scott greide å etablere et tillitsforhold til de reisende og kom dem så nær. Det skal imidlertid ikke underslås at Sebaldus Sjel ble rasende da boken Fant kom ut og ville saksøke Scott for en stor sum penger.

Et søksmål det ikke ble noe av.

Sebaldus Sjel

Innledningsvis vil vi også gi uttrykk for at Harde Johannessen har gjort en meget respektabel jobb med å få til og utføre et intervju med våre nasjonalt så meritterte skuespillere som Espen Skjønberg og Toralv Maurstad i anledning lanseringen av filmen Fant. Omslaget på DVD-en forteller at alle kjenner filmen FANT. Den kom i 1937, og introduserte gullalderen i norsk filmhistorie. Det er den absolutt lengstlevende av norske filmklassikere. Derfor er det stas for oss i Gabriel Scott Selskapet at den bygger på Gabriel Scotts bok FANT fra 1928. Det var Tancred Ibsen og Gabriel Scott som i september 1936 gjorde avtale om filmingen av FANT. Regi og intervju: Harde Johannessen. Spilletid: 27 minutter. Før Årsmøtet hadde representanter for GSS bare opplevd denne intervjuversjonen en gang tidligere: I en felles filmkveld med Sofies filmklubb i Oslo i desember 2017. Da var Espen Skjønberg 93 og Toralv Maurstad 91 år, begge i høy grad going strong. Et sentralt bilde fra filminnspillingen av et stort mannskap av skuespillere som illuderer de reisende om bord på to fanteskøyter, med robåt fylt med teiner, ser vi under.

Vi synes Arne Beisland skriver så interessant og engasjerende om Scotts to bøker om de reisende og om den allmenne oppfatning av dem, og om Scotts forhold til dem, og om deres oppfatning av seg selv, at vi lar biografens observasjoner gå som føljetong i Treskoposten. Noen, som Thor Einar, har selv gode opplevelser med fantene ved Fantholmen i Kristiansand: “Det var da vi som unggutter kjøpte slyngegummi og kramper til bruk i lokale «bandekriger», spesielt mot «rampeguttene» ute ved og på Fyrstikkfabrikken ytterst i Kuholmen. Det er ille å tenke på at flere av våre motstandere havnet på forbedringsanstalten Bastøy ved Moss, mens vi selv bare ble truet med «korttidsopphold» på barnehjemmet Ebenezer ved Jegersberg ved Gimlemoen. Fantene solgte villig til begge de kjempende parter, ikke ulikt dagens globale krigsprofitører, mens kombattantene spikket slyngene selv. Jentene deltok ikke i stridighetene, men stilte i heldige tilfeller med plaster og trøst. Striden stoppet brått opp når en hørte politibilen «Svartemarja» komme ulende over Lundsbroen, Stiftamtmand Thygesons Minde, og en bare hadde minutter å komme seg vekk på.”

Toralv Maurstad 10 år og Espen Skjønberg 13 år. . (med røde ringer rundt)

Start føljetong:

Tilbake til kjente trakter. Fant.

Et eget innslag i folkelivet på Sørlandet er fantebåtene som sommeren igjennom streifer om ute mellom skjærene. De har gjerne bestemte steder der de helst holder til, eller de seiler fram og tilbake mellom Lyngør og Kristiansand. Hele familien er ombord i båten, og den er som regel temmelig stor. Nå er det slik at alle som farer, er en eneste stor familie, men om bord i hver enkelt båt er det et lite samfunn hvis største oppgave blant annet er å skade og bedra folket i de andre båtene. Selve maktfordelingen om bord kan minne om de gamle ættesamfunn. Den eldste står for styr og stell og bestemmer fart, tid og sted. Alle viktigere avgjørelser ligger i hans hånd. Han er nesten alltid en myndig mann, og det må han også være, da det ombord er styrken og kraften det kommer an på. Slåss de om bord, og det gjør de ofte, griper han inn der han vil, når han da ikke er skyld i livet selv. Alle vet hvilke følger det kan få dersom de nekter å adlyde ordrene hans. Det blir juling først, og så blir det av sted fra båten.

For folk langs kysten på Sørlandet er fanten til stor plage og forstyrrelse. Hver gang fantebåten svinger rundt odden og legger til i bukta, kommer en ekstra lås for alle dører. Men låser er engang ikke for tyver, det har folk så ofte erfart, og så forsvinner det ene og det andre fra stabbur, kjeller eller hage. Om morgenen er båten

gjærne forsvunnet. Det er menneskelig at folket her nede misliker fantene i høyeste grad, at de ikke alltid finner fram noe til dem når de fattige og for-gremmet, herjet av slåssing og brennevinn, står foran døren med luen i hånden. Ikke bestandig, men svært ofte er de ypperlige skuespillere.

Gabriel Scott har gjennom hele sitt liv hatt den beste anledning til å studere fantelivet på nært hold. Helt til 1915 bodde han på det mest utsatte sted langs kysten, omkring Høvåg og Brekkestø. Blindledene og de tilstøtende bukter og vikene var et yndet oppholdssted for fantene, ja er det den dag i dag. Her kunne de legge seg til i ukevis om sommeren, de fisket litt, de stjal litt, kvinnfolka gikk omkring inne i bygdene og solgte trearbeider og blikkenslagerarbeid av forskjellig slags, de tagg litt og de spionerte. Var de så heldige å få noe, ble det gjerne fest om bord om kvelden, drikking og synging, skjelling og slagsmål, og om natten forsvant gjerne et eller annet fra gårdene omkring.

Imidlertid gikk det lenge før det gikk opp for Scott at her var stoff til en bok. Først i 1928 kom «Fant I. Et blad av de reisendes bok» og to år senere fortsettelsen «Josefa» eller «Fant II Et blad av de reisendes bok». Scott har her funnet fram til et så godt som ubrukt stoff i norsk litteratur. Thomas Krag har skrevet en liten bok om fantene,

som han kalte «Skarv» med undertittelen «Sang i prosa». Men Krag var romantiker til sin siste dag. Det ble ikke noe bilde av fantelivet slik det virkelig var, men en forherligelse av det frie, ubundne liv ute i naturen. Derimot har Arne Garborg gitt et temmelig realistisk bilde av et fantefølge i sin bok «Fred»: «So dreg dei seg utyvi Nese i den isande vinden og fraus mest ihel. Og so fæle saag dei ut at Folk var helst rædde deim. Den ene filla svimeslo den andre, nakne Kroppen kikka ut både her og der, Haartufsane dingla um Hovudi paa deim og framyvi dei blaaafrosne, svartgaarute Andliti, Lusi var nok og leid med deim, kunde ein skyna.» Disse bøkene har Scott lest, men han lærte ikke så mye av dem. Garborg skildrer dessuten et fantefølge på landjorden, ikke båtfanter. Det var noe eget med båtfantene, det mente de iallfall selv, de sto liksom et trin over landfantene, som nærmest var å kalle for landstrykere. Det er helt galt å kalle dem for fanter, mener de, og de blir fornærmet om de hører det. De er reisende, skikkelig reisende, hverken mer eller mindre. – Da har Scott lært mer av Eilert Sundt. Det Scott ville var å gi et sannferdig bilde av fantelivet, skildre det uten noe slør over. Før han kastet seg over arbeidet for alvor, studerte han derfor Eilert Sundts skrifter om sosiale forhold i vårt land, først og fremst »Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge» (1850).

Vet du at

- Under Olsok på Kjerkebrygga i Høvåg spilte Oddleiv Sandvig stemningsfullt trekkspill før og etter gudstjenesten, der Olav Haraldson den hellige sto i fokus for sogneprest Katrine Tallaksens preken.
- Det var også dåp på brygga. Sognepresten i aksjon.

- Ingjerd Modal leste om Høvdinger fra Scotts Jernbyrden under Olsok på Kjerkebrygga. De var ikke alle mors beste barn.

- Bjørn Johanson t.v. er stolt av å ha bestemor, Haldis A H Johanson, som gjorde tjeneste for Scott-familien i Maagereiret i 2.5 år. Like stolt er Øystein Nilssen over at hans bestemor, Elisabeth Karlsdatter Nilssen, f. Nilsen, var god venn med, og konfirmert sammen med, Gabriel Scott. Gabriel pleide å sitte bak Elisabeth og stikke fingeren inn i de lange korkeflettene hennes. Her har teh knipset de to stolte barnebarna Olsokkvelden.

